

Cənubi Azərbaycanın xatunu...

*Pərvini bilginlər kişi sanmazlar,
Çünkü, o xatundur, qadın ruhu var*

Azərbaycan oxucusunun başı yaylıqlı, məhzun baxışlı, fağır görünüşlü təsir bağışlayan, məzar daşına yazılmış bir şeirilə tanıdığı Pərvin Etisami unikal bir şəxsiyyətdir. Əsl adı Rəxşəndə, ədəbi təxəllüsü Pərvin olan şairə sonralar təxəllüsünü rəsmiləşdirib. Güman ki, o yaşadığı dövrdə Pərvin oğlan adı olub və şairin ilk şeirləri yayılarkən bunların müəllifinin kişi olduğu zənn edilib. Hətta sonralar tanınb məşhurlaşdığı vaxtlarda da düşmənçilik edənlər tapılır və Pərvinin bir çox şeiri başqalarının adına çıxarılır.

Tarixdə kişi adı ilə yazan qadınlar olub. Fransanın ilk qadın yazıçısı olaraq tanınan Amandina Avrora Lüsül Düpen 1832-ci ildə "İndiana" əsərini yazanda özünü Jorj Sand kimi qələmə verdi. Və qarderobunu kişi geyimlərinə dəyişdi. Bir-birinin ardınca yazdığı romanların gətirdiyi məşhurluq, özünün gözəllik və cazibəsi də heç nəyi dəyişmədi. Kişi dominantlığının hökm sürdüüyü cəmiyyət onu Jorj olaraq da qəbul etdi və tarixdə də bu adla qaldı. Qadın yazarlara yönələn üstədən aşağı baxış Virciniya Vulf kimi nəhəngdən də yan keçməyib. Amandinadan üzübəri bu taleyi qərblə-şərqlə bir çox qadın yazar yaşayıb. Azərbaycan folklorunda saysız-hesabsız nümunələr var ki, adını yazmağa cürət etməmiş qadın aşiq, ozanlarının beyin məhsulu, könül nəğmələridir.

Bir şeirində müəllifliyini dananlara, kimliyinə şübhə ilə baxanlara tutarlı cavab verir Pərvin:

**Kirli duyğulardan təmizlənərək,
Könül aydınlığa qovuşsun görək.
Pərvini bilginlər kişi sanmazlar,
Çünki, o xatundur, qadın ruhu var.**

1907-ci il martın 16-da ədəbiyyatın, mədəniyyətin, modern düşüncənin beşiyi olan ailədə dünyaya göz açan Pərvinin ailə şəcərəsi xeyli zəngindir. Onun təlim-tərbiyəsilə bilavasitə məşğul olan atası Yusif Etisami Aştiyani (Etisam-ül-Mülk) (1874-1938) Cənubi Azərbaycanın maliyyə mərkəzlərindən birində, Aştiyan şəhərində anadan olub. Jurnalist, yazar, tərcüməçi, nəşir, dövlət xadimi, 1910-cu ildə əsasını qoyduğu "Bahar" adlı aylıq dərginin təsisçisi və redaktoru olub. İyirmi dörd səhifədən ibarət olan jurnal 1910-1911, 1921-1922-ci illərdə aylıq buraxılıb. Jurnalın ön sözündə yazıldığı kimi, məcmuənin məqsədi müxtəlif elmi məqalələrin toplandığı forum düzəltmək, burada insanların ədəbi, etik, tarixi və incəsənət maraqlarına cavab verəcək qiymətli materiallar paylaşmaq imiş. Edward Qrenvil Brauna görə, "Bahar" jurnalı "Çox müasir və avropalı" olub (Edward G. Browne. A literary history of Persia. IV Cambridge University Press) Həşmat Müəyyad (Həşmat Moəyyad). İranika ensiklopediyasında jurnalı "liberal və humanistik" kimi qiymətləndirib. Dərgidə nəşr olunan materialların əksəriyyəti Yusif bəy tərəfindən yazılır və ya tərcümə edilirdi. Burada qərb sivilizasiyasının tərənnümü mühüm yer tuturdu. Yusif Etisaminin dördcildlik tərcümə əsəri vardır. Viktor Hüqonun "Səfillər", Fridrix Şillerin "Məkr və məhəbbət", Qasım Əminin "Təhrir əl-Mara" əsərlərini farscaya çevirib. Yusif Etisami 1890-cı illərdə İranda ilk mətbəəni yaratmış şəxsdir. 1909-1912-ci illərdə İran parlamentinin üzvü olmuş, həmçinin, müxtəlif vaxtlarda Təhsil Nazirliyində işləmiş, Kraliyət və Məclis kitabxanalarının rəhbəri kimi çalışmışdı. Yusif Etisami XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərinin görkəmli ədəbi simalarından biridir. Anası Əxtər-ül-Muluk Etisami Qacar dövrü-

nün şairlərindən olan Əbd-ül-Hüseyn Müqəddəm-ül-Ədalənin qızıdır. Pərvinin ata babası Mirzə İbrahim xan Mostavfi Etisam-əl-Mülk (yaxud İbrahim Etisami) İranın Azərbaycan vilayətinin maliyyə rəhbəri idi. Pərvinin əmisi Əbülhəsən Etisami (1903-1978) də dövrünün ünlü rəssam, xəttat, memar və romançısı olub. Tehran universitetində işləyən Əbülhəsənin sənət əsərləri 1958-ci ildə Brüsseldə keçirilən Ümumdünya sərgisində fərqli təqdimat nominasiya-

sı üzrə qızıl medala layiq görülüb. Onun hazırladığı maketlər sonradan İran Milli Muzeyi tərəfindən alınıb və İslam İncəsənəti bölməsinin daimi kolleksiyasına daxil edilib. Belə bir mühitdə böyüyən Pərvin uşaqlıqdan ədəbiyyata, xüsusən də şeirə həvəs göstərmiş, dünyagörüşü klassik qərb və şərq ədəbiyyatının təsiri altında formalaşmış.

Pərvin üç yaşında olanda atası İran parlamentinə nümayəndə seçilir və bu səbəbdən Tehrana köçməli olurlar. Ərəb və ingiliscəni atasından mükəmməl şəkildə öyrənən Pərvini "İran Bethel" adlı "Tehranın Amerika məktəbi"ne göndərirlər. Pərvin şeir yazmağa yeddi yaşında başlayır və sonralar atasının yaxın dostları, İranın tanınmış ədəbiyyatçıları sayılan Əliəkbər Dehxuda, Məliküşşüəra Bahar, Abbas İqbal Aştiyani və Səid Nəfisi kimi şəxslərin yanında ədəbiyyat elminin incəliklərinə varid olmağa başlayır, şeirlərini onlara oxuyaraq dəstək və alqışlarını qazanır. Doqquz yaşında oxucular artıq onun yaradıcılığı ilə tanış olurdular. On bir yaşında böyük sənətkarların, klassiklərin əsərləri ilə tanış olur və çoxlu poeziya nümunələrini, o cümlədən, Hafiz Şirazi və Sədi Şirazini əzbərdən deyir.

Pərvin Etisami də daxil olmaqla bir çox məşhurun məzunu olduğu Bethel məktəbi 1874-cü ildə ibtidai qız məktəbi kimi açılır. Sonra orta məktəb və lisey kimi genişləndirilir. 1888-ci ilə qədər yalnız avropalı və iranlı xristian tələbələri qəbul edən tədris ocağında təhsilin ilk illərində şagirdlərdən təhsil haqqı alınmır və onlar pulsuz yemək və geyimlə təmin olunurlar. 1889-cu ildə "İran Bethel" adı rəsmi olaraq təsdiq edilir. Məktəb 1891-ci ildə qızların təlim-tərbiyəsində tam ciddiyyətlə uğur əldə etmək üçün öz şüarını təsdiqləyir. 1906-cı ildə qızlar üçün dərs deməyə təyin edilən Annie Voodman Stocking Boyce (7 yanvar 1880-26 yanvar 1973) 1949-cu ildə təqaüdə çıxana qədər burada çalışır. Annie Qacarların son dövrünün feminist təşkilatı olan "Anjoman-e horriyat-e zananin" (Qadınların Azadlığı Dərnəyi) də fəal üzvü idi. Boyce eyni zamanda Tehran-

dakı Əlborz kollecində işləyir, kurslar tədris edirdi. Professor olan və dekan vəzifəsində çalışan həyat yoldaşı 1929-cu ildən həmin kollecın prezidenti vəzifəsini icra edirdi. Annienin "Fars paytaxtında müsəlman qadınlar" (1930) "Krallar, Kraliçalar və bəşörtülü xanımlar" (1933) kitablarında və ailəsinə yazdığı məktublarda o dövr üçün kifayət qədər material var. İran qadın fəali İran Teymourtaş (1930-cu il məzunu), qabaqcıl sosial işçi, zadəgan qızı Sattarah Farmanfarmaian və digərləri bu məktəbin məzunları olub. Bethel məktəbinin məzunları 1920-ci ildən 1934-cü ilə qədər pədaqoq Annie Boyce tərəfindən təsis edilən, qadınlar üçün praktiki məsləhətlər, məzunlarla bağlı xəbərlər və Amerika ədəbiyyatından tərcümələr dərc edən farsdilli qadın jurnalı olan Aləm-e-Nesvan (Qadınlar dünyası) jurnalına rəhbərlik və nəşrini himayə ediblər. Bu jurnal dövlət tərəfindən maliyyələşdirilən bezi mətbuat orqanlarından daha özgür söz haqqına sahib idi. Bethel məktəbi və onun sayılı yaradılan digər kolleclər Qacar və Pəhləvi sülaləsinin dövründə iranlı qadınların təhsilinin təkmilləşdirilməsində müstəsna rol oynayıb. Pərvin Etisaminin həyata olan baxışlarının formalaşmasında genetik kodlarla yanaşı, pədaqoq Boyce və təhsil aldığı ortamin də mühüm təsiri olub.

Pərvin Kollec tələbələri içərisində istedadı, təhsilə bağlılığı, nizam-intizamı, məsuliyyəti və son dərəcə saygılı davranışı ilə xarakterizə edilir. 1924-cü ildə təhsilini başa vurarkən məzunluq törəndində çıxış edərək, toplumun qadınlar və onların təhsil almasına saymazlıq yanaşmasını kəskin tənqid edir. Bir gənc qızın belə sərt çıxışı sonralar "Qadın və tarix elanı" adı ilə yaddaşlara həkk olunur. Pərvin həmin çıxışında deyirdi:

"Xroniki Şərq xəstəliyinin müalicəsi yalnız təhsillə mümkündür; kişiləri və qadınları əhatə edən və bütün zümrələrə fayda verən həqiqi təhsil. Böyük izlət və təsirlər: ilə dünya tarixini bəzəyən əziz vətənimiz, İran. Qədim sivilizasiyası bu gün Avropanın girovluğunda qalan və onun nemətlərinə möhtac olan

İran. İran əsrlər boyu dünyaya hökranlıq edən özəmət və qüdrətilə Şərqi əzab və məşəqqətlərinə böyük töhfə verib, indi öz itirilmiş keçmişini axtarır və səadət şahidini görməyə tələsir. Keçmişin xarabalıqlarını düzəltmək, indiki nöqsanları aradan qaldırmaq; gələcəyin firavanlığına hazırlaşmağın qarşısında hansı problemlərin dayandığı aydındır. İranlılar acizlik və cansıxıcılıqdan qurtulmalı və bu uçurumları tez və çevik keçməlidirlər. Ümid edirik ki, alim və mütəfəkkirlərin səyi ilə millətdə fəzilət ruhu yaranacaq və İranda qadınların iştirakı ilə mühüm ictimai islahatlar təmin ediləcək”.

Tək bu abzasda səsləndirilən fikirlər yetərlidir deyək ki, Pərvin vətəninin dərin məhəbbətlə sevnən və təndəş mövqeyində duran, onun qəhrəmanlıq tarixilə öyünən, qürur duyan şəxsiyyətdir. Onun bu münasibətinə görədir ki, İranda heç bir zaman onun milliyyəti sorğulanmayıb və o, ölkəsinin ən ünlü, sevilən şairələrindən, ələlxüsus da vətəndaşlarından biri kimi əziz tutulub.

Bu dövrdə Pərvin şairlikdən əlavə, fars və ingilis dili müəllimi kimi öz təhsil aldığı kollecdə çalışıb. Ən diqqət çəkən məqamlardan biri isə Yusif Etisaminin Pərvinin yaradıcılığının kitab şəklində çap olunmasına izn verməməsidir. Böyük ehtimalla, onun bu qadağasının səbəbi qızını siyasi gücün basqısından mümkün qədər uzaq tutmaq arzusu olub. Saray şairəni bir neçə dəfə mükafatlandırıb. O isə hər dəfəsində bu “hormət”i geri çevirib. Siyasi baxışları daban-dabana ziddiyyət təşkil etdiyi hakimiyyətin verdiyi bu mükafatlar əslində onu susdurmaq, bir növ satın almaq məqsədi daşıyır.

Bu dövrdə İranda baş verən siyasi və mədəni dəyişikliklər də Etisami yaradıcılığına təsir göstərmişdi. “Sərxoş, lakin agah” adlı romantik şeirlər məcmuəsi ona böyük şöhrət qazandırdı. Etisami tənha və təcrid olunmuş həyat sürürdü. Olduqca həssas xarakterli qadın olmaqla yanaşı, qəddarlığa qarşı çıxan ən güclü ədəbi səsə çevrilir şairə. O, Güney Azərbaycanlıdan olan ən görkəmli şairələrdən sayılır.

Əsərlərini farsca yazsa da, doğma vətəni Azərbaycana bağlı olan Pərvin xanımın İranda qadınların acınacaqlı taleyinə həsr olunmuş təsirli şeirləri var. Onun yaradıcılıq tərzi insan duyğularını təbiət hadisələrinə bənzətməsi ilə seçilir. Ümumiyyətlə, Pərvin Etisaminin yazdığı iki yüzdən çox şeirin əksəriyyəti gündəlik problemlər və onların həlli ilə əlaqədardır.

Pərvin 1934-cü il iyulun 10-da atasının əmisi oğlu olan Fəzlullah Etisami Qorqani ilə ailə həyatı qurur, yoldaşı ilə birlikdə Kirmanşah şəhərinə gedir. Həyat yoldaşı ordu zabiti olmuş və Kirmanşah polis idarəsinin komandiri vəzifəsində çalışmış. Ancaq bu evlilik yalnız iki ay sürmüş və sonra Pərvin ata evinə geri qayıtmışdı. Pərvinin qardaşının dediyinə əsaslanaraq, şairin incə və azad ruhu ərinin quru, sərt xarakteri ilə uyğun deyilmiş və bu ruhsal, əxlaqi fərq 1935-ci il avqustun 6-da onların ayrılmasına səbəb olur. Pərvin bu ayrılıq barədə heç zaman, heç kimlə bir kəlmə belə danışmır.

O acı olaydan sonra Pərvinin ədəbi-kültürəli yolu hamarlaşdı. Evlilikdən öncə, toplumun durumunu da göz önünə alaraq, şeirlərinin çapı ilə razılaşmayan atası nəhayət ki, kitabın nəşrinə icazə verdi. Beləliklə, Pərvinin ilk və tək şeir divanı 1935-də işıq üzü gördü. Bu divana daxil edilmiş 6500 beyt şeiri şairə xanım 30 yaşına çatmamış qələmə alıb. Pərvin həm də məşhur təmsil ustası kimi tanınır.

Pərvin Etisaminin əsərini o dövrlərin İran qəzetində məşhur dilçi, tarixçi və tədqiqatçı sayılan Səid Nəfisi təqdim etmişdi. Kitabı Məlikişşüəra Bahar ön söz yazıb “Milli Şura Məclisi” nəşriyyatında çap olmuşdu.

O dövrün Təhsil Nazirliyi də onu elmi-kültürəli xidmətlərinə görə üçüncü dərəcəli “Ləyaqət medalı” ilə təltif etdi; Amma Pərvin hökumətin bu qiymətini də qəbul etməyib medalı almaqdan imtina etdi. Deyilənə görə, Rza şah da kraliçə ilə birgə övladlarına dərs demək üçün sarayla əməkdaşlıq etməyi təklif edib. Amma Pərvin bu təklifə də rədd cavab verir

ki, istibdadı qarşı müqavimət göstərən birinin belə yerlərdə olması mümkün deyil. Hakim rejim Etisamini qətiyyətlə sevmirdi və bunu onun dəfninə göstərdiyi münasibətdə büruzə verdi. 1936-cı ilin iyununda ilk şeirlər toplusu nəşr olunduqdan sonra Pərvin Tehran Universitetinin (keçmiş Tərbiət Müəllim Universiteti, indiki Xarəzm Universiteti) kitabxanasında kitabxanaçı işləsə də, 9 ay sonra - 1936-cı ilin sonlarında oradakı işinə son qoyur. Pərvin vaxtilə ehtiyatla və nəvazişlə qoruyub saxladığı bir sıra ki-

tabın ön və arxa səhifələrinə şərhlər yazıb. Bu şərhlər yazılmış kitabların qiymətini nəzərə alaraq onlar Tehran Universitetinin Ədəbiyyat Kitabxanasında qorunmaqdadır.

Pərvin Etisaminin atasına olan dərin sevgisi şeirlərinin ana xəttini təşkil edir. 1938-ci ilin yanvarında Yusif bəy vəfat edir. Ən böyük öyrətməni və himayə edənini itirmək, onu daha artıq təcridə və ədəbi çalışmalardan uzaqlaşmağa yönləndirir. Atasının ölümü onu o qədər təsirləndirir ki, hər kəsdən irtiba-

tını kəsərək təkliyə qapanır. Bu hadisədən sonra qələmə aldığı şeirlərinin hamısı minor ruhludur.

1941-ci ilin mart ayında yatalaq xəstəliyinə yoluxaraq Novruz bayramı günlərində evində yatağa düşür. Həmin günlər qardaşı Əbülfəth Etisami Pərvinin şeir divanının ikinci nəşrini çapa hazırlayırdı. Pərvinin durumu günbəgün ağırlaşır və deyilənlərə görə, həkimin səhlənkərlığı şairin müalicəsini və sağalmağını daha da çətinləşdirir.

1941-ci il aprelin 4-də, həyatında yalnız 34 bahar yaşamış şairə anasının qollarında can verir. Nəşini Tehrandan Qum şəhərinə aparıb həzrəti Məsumənin hərəmində yerləşən ailə məzarlığında, atasının yanında torpağa tapşırırlar. Pərvinin ölümündən sonra onun öz xətti ilə yazılmış bir şeiri tapılır. Sanki şair gözlərini əbədi yummadan bunu belə bir başlıqla qələmə almışdır: “Bu şeiri öz məzar daşıma yazmışam!” Yazılış tarixi bəlli olmayan həmin şeir Pərvinin qəbrində həkk olunub. Ədəbi yaradıcılığının ən parlaq zamanında vəfat etməsi, sevənlərinin qəlbini hər zaman göynədir.

Pərvinin ədəbi-kültürəl toplumda özəl yeri olduğuna daxmayaraq, hökumət ona rəsmi və layiqli anım mərasimi düzənləməyə icazə vermir. Yalnız bir il sonra 1941-ci ilin aprelinde Pərvinsevərlərin səyi ilə onun adına layiq törən baş tutur.

Ona olan ümumxalq sevgisinin mayasında bu gəncəcik xanımın-şairənin, vətəndaşın heç də hər yaradıcı şəxsə də bulunmayan bütövlüyü, tam kamil insan olması dayanır. Hər tərəfli təminatlı ailənin, ocağın övladı olmasına rəğmən, dünya malından tamamilə imtina etmiş, özünü bütünlüklə xalqın, əzizlən zümrənin hüquqlarının qorunmasına həsr etmişdi. Pərvin Etisami nəzmində biliyə olan güclü meylədən, maraqdan, zülm və despotizmlə mübarizədən bəhs olunur. O, sosial məsələlərə toxunur, sadə insanlara, imkansızlara, məzlumlara rəğbət bəsləyir. Şairə şeirlərində açıq danışa bilmir (bəlkə də danışmır), təşbehlərdən geniş istifadə edir. Onun şeirlərinin əksəriyyəti dialoq və ya “monasare” (xüsusi

qəsidə; iki xəyali rəqib arasında bir növ mübahisə) prinsipi üzərində qurulub. Divanında insanlar, heyvanlar, bitkilər və hətta iynə-sap kimi bir çox əşyalar arasında 70 duruşmanı saymaq olar. Onun şeirlərində təlim-tərbiyənin, öyüd-nəsihətin, bilgi və öyrənmənin, zalımın qarşısında dayanmağın və məzluma dəstək olmağın, əxlaq və mənəviyyatın, bir sözlə, toplumsal dəyərlərin böyük önəmi vardır. Şairin sadə və axıcı dili onun şeirinin daha qalırğı olmağına zəmin yaradaraq gözəlliyini iki qat artırmışdı. Fars ədəbiyyatı üzrə yazıçı və tədqiqatçı Səid Nəfisi Pərvin haqda belə yazır:

“Mən gördüyüm və hər zaman müşahidə etdiyim Pərvinin çox sakit siması vardı. Özəl vüqar və dözümlə cavab verərdi. Onda tələskənlik və səbirsizlik kimi halları heç vaxt görmədim. O, baxışlarını çox zaman yerə zilləyərdi. Mənim yanımda onun güldüyünü xatırlamıram. Onun poeziyasına heyran olduğumu bildirəndə o, bunu çox sakit və təvəzökarlıqla qarşılayardı. Nə həyəcanlanardı, nə də bir söz deyərdi. Onun bir dəfə də olsun öyündüyünə, özünü üstün tutmasına dair hər hansı eyhamına belə rastlamadım”.

Ustadlarından olan Səid Nəfisinin Pərvin haqda söylədiyi fikirləri şairə öz yaradıcılığı ilə təsdiqləyir. Yalnızlığına olan sevgisi və təvəzökarlığı səbəbi ilə, ölümündən sonra tapılmış və məzar daşına qoyulmuş şeirdən başqa, şair başqa şeirlərində heç zaman özü barədə danışmayıb. Məşhur şeiri isə tək Pərvin Etisaminin deyil, bütünlükdə şərq dünyası qadınlarının həyat kodeksini simvolizə edən şüara çevrilib.

**Ey gül, bağ ara təhlükədən qeyri, nə gördün?
Nəstər kimi sözdən, ləkədən qeyri, nə gördün?
Bəsdir bu qədər parladsın ulduz kimi, ey ləl.
Yoxdur olanın, səksəkədən qeyri, nə gördün?
Düşdün çəmənə, leyk nəsibin qəfəs oldu,
Ey quş, burada mərəkədən qeyri nə gördün?**

Pərvinin daha çox məşhur və sevilən şeirləri içində bunları saymaq olar: “Gözyaşı incisi”, “İki damcı qan”, “Yetimin gözyaşı”, “Sarımsaq və soğan”, “Yoxsulluq qəmi”, “Çalışma və əməl etmə”, “Ey kiçik quş”.

Çox maraqlı və fərdi üslub yaradan şairə soğan və sarımsağı belə danışdırır:

**Sarımsaq söylədi soğana bir gün,
Pis qoxun ətrafı doldurmuş, düşün!
Soğan söylədi ki, dinlə, sarımsaq,
Sən öz ayıbından xəbərsizsən, bax!**

2005-ci ildən etibarən hər il mart ayında İranda “Pərvin Etisami Qadın Filmləri festivalı” keçirilir. Bu festivalda yalnız qadın kino rejissorların çəkdikləri qadın mövzulu filmlər nümayiş etdirilir. Bu kinofestivalda iştirak edən filmlərin mövzusu ailənin təməllərinin möhkəmlənməsində qadınların roludur. 2011-ci ildə Suriyanın Dəməşq şəhərində “Pərvin Etisami nümunəvi ədəbiyyatçı” adlı seminar keçirilib.

2012-ci ildə Təbrizdə “Azərbaycan tarixi” adlı xalça toxunub. Hazırda Təbriz şəhər muzeyində saxlanılan xalçanın toxunulmasına iki il vaxt sərf olunub. Xalçanı Azərbaycanın tarixi abidələri və tanınmış simalarından Şəhriyar, Bağırخان, Səttarخان, Zeynəb Paşa, Pərvin Etisaminin şəkilləri bəzəyir.

Bu gün Pərvin Etisaminin Təbrizdə yerləşən ata evi 28 mart 2006-cı ildən etibarən ölkənin milli miras siyahısına keçərək “Pərvin Etisami evi” adlandırılıb və təqvimdə hər il mart ayının 16-sı “Pərvin Etisami” günü kimi qeyd olunur. Bu qədim ev Pərvin Etisaminin şəxsi evi olub. Ev XIX əsrdə Qacarlar dövründə tikilib. Digər hissəsinin tikilməsi isə Pəhləvilər dövrünə təsadüf edir. Hazırda evin yalnız pəhləvilər dövründə tikilən hissəsi salamat qalıb. Ev Çaykənarı xiyabanında yerləşir. Həyətidəki divarlarda Təbrizin görkəmli şəxslərinin şəkilləri əks olunur. Evin girişində isə pilləkənləri xalxan halda təsvir olunmuş Pərvin Etisaminin heykəli qoyulub. Pərvin

vin dərvişinə həyata üstünlük verib desəm, mübaliğə etmiş olaram. İyirmi səkkiz yaşında ailə qurması və çox tezliklə də ayrılması çox mətləblərdən xəbərdar verir. Özündən təxminən bir əsr əvvəl doğulan və İrannın ən məşhur şairəsi titulunu daşıyan Tahirə Qürrətül-Eyn kimi etiraz etmişdimi görəsən? Zərrin-tac Tahirənin üsyanı, etirazları məlumdur. Yalvarışları, dirənişləri nə yazıq ki faydasız oldu və istəməsə də, əmisi oğlu ilə ailə qurmalı oldu. Bəs Pərvin necə? Xarakterinə daban-dabana zidd olan, sərt xasiyyətli, ciddi hərbi nizam-intizam evində də sərgiləyən Fəzlullah bəylə nədən evləndi? Nədənə bu barədə heç bir kəlmə də olsa məlumat yoxdur. Atasının istəyi, məsləhəti üzərinə dinməz-söyləməz ərinə köçməli olmuşdumu? Bu qədər təhsil, mədəniyyət aşığı biri göz bəbəyi olan qızının rəyini soruşmadan bu addımı atardımı? Bu da inandırıcı görünür. Özüylə bir çox sirri də aparən Pərvin bizi ehtimallarla, fərziyyələrlə baş-baş buraxdı.

**Xoşdürür kim sinədə dürri-məani saxlamaq,
Yox olurkən ömrü daim cavdanı saxlamaq.
Əqlilə evraq-i dünyaya girərkən ey könül!
Eşqi də bir sirr kimi içdə nihanı saxlamaq.
Can bağında anbaan əkmək görək min türlü rəng,
Ol könül bağında yetkin bağbanı saxlamaq.
Eşq üçün bəslər ikən sirlərə dolğun bir könül,
Ərmağan ol yar üçün səvdalə canı saxlamaq.
Mənəviyyat aləmində parlayarkən gün kimi,
Zülmətin bağrı dələn nuri-xüdanı saxlamaq.
Batilə meyl etməz oldun, Pərvin, ol üzəndi kim,
Məhrəmi-yar oldun, ol mülki-bəqanı saxlamaq.**

Mülki-bəqanı-əbədi var olanı qoruyub saxlamağa can atan Pərvin dünya malından gözünü çəkmişdi. Onda diqqətimi çəkən ən önəmli məqam üsyankar ruhlu insanların əksəriyyətinə xas olan halları müşahidə etməməyimdir. Qəlbini dərinliyində olan ehtiras, hiddət, etiraz, təlatümü səssizcə kağız üzərinə köçürər və sanki bununla missiyasını yerinə yetirilmiş

sayardı.

Pervin Etisami həqiqətən də böyük İran şairəsidir. O, fars qadın poeziyasını yeni səviyyəyə qaldırmağı bacardı. Pervin Etisaminin qadın ədəbi yaradıcılığının inkişafına verdiyi töhfəyə görə hər il İranda qadın yazıçılar adına Ədəbiyyat Mükafatı verilir. Qaliblərə mükafatlar hər il mart ayında Pervin Etisaminin doğum günündə 15 mart Anım günündə verilir. İranın bir çox şəhərlərində onun şərəfinə abidələr ucaldılıb və bununla yanaşı, ölkədə tez-tez onun şeirlərinin müxtəlif sərgiləri keçirilir. Etisaminin şeirləri İranda məktəb proqramına daxildir. Çox təəssüflər olsun ki, bizdə nəinki məktəb proqramına, hətta dərsdənkənar oxu proqramına da daxil edilməyib. Bu qədər məşhur təmsil ustasının, didaktik nəzm sənət-

karının bir bəndi belə bizim tədris proqramımızda işıqlandırılmayıb. Bu biganəliyə, ögeyliyə nə zaman son qoyulacaq görəsən?

Onun "Bir yetimin göz yaşı" şeirini Dmitri Karatayevin rusca tərcüməsində oxudum. Çox axtardım da, dilimizdə tapa bilmədim. Bizim dilə etdiyim hər fi tərcümənin mətni isə elə bugünkü durumumuza bənzədi. Bu da alınımıza yazılan tələdir ki, dili bir, qanı bir, canı bir olan xalqımız ikiye bölünüb. Görünür, Pervinin də ömür və yaradıcılıq yolunun, yazdıqlarının və yaşadıklarının geniş oxucu kütləsinə, çağdaş gənliyə çatdırılması öz zamanını gözləyir.

Buna dərin inam hissiylə demək istəyirəm ki, ikiye bölünmüş bir xalqın birliyi yalnız mədəni körpülər vasitəsilə mümkündür.